

УДК 339.137.2

А. О. Сітковська,

д. е. н., професор кафедри економіки,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1892-6314>

Ю. В. Іванова,

здобувач групи МгЕКз-1-22,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-1169-6247>

Я. Г. Турлюн,

здобувач групи МгЕКз-1-22,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6238-1813>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.2.54

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

A. Sitkovska,

Doctor of Economic Sciences, Dnipro State University of Agrarian and Economics

Yu. Ivanova,

Student, Dnipro State University of Agrarian and Economics

Ya. Turliun,

Student, Dnipro State University of Agrarian and Economics

IMPACT OF FACORS ON PERFORMANCE AGRARIAN ENTERPRISES

В статті розглянуто основні фактори, які впливають на економічну ефективність діяльності аграрних підприємств. Встановлено, що до основних факторів в аграрному виробництві належать земельні ресурси, які нині у багатьох регіонах втратив частину своїх продуктивних земель. Виробництво сільськогосподарської продукції на них відбувається переважно з використанням інтенсивних технологій, що підтверджується часткою площ на яких вносять мінеральні добрива. Зазначено, що посилити ефективність використання земельних ресурсів можливо з врахуванням факторів розміщення та спеціалізації. Висвітлена роль персоналу у сучасних процесах трансформації, пов'язаних з використанням цифрових технологій. Розглянуті напрями застосування цифрових технологій, а саме: автоматизація процесів та управління обладнанням; аналітика та візуалізація даних; комунікації між учасниками бізнес-процесів. Зазначено, що в аграрному підприємстві при ухваленні рішень щодо вибору та впровадження технології у сільськогосподарське виробництво мають передувати аналіз на відповідність обраної технології його стратегічним цілям, визначення її комерційної доцільності, а також готовність інфраструктури, виробничого капіталу тощо.

The article considers the main factors that influence the economic efficiency of agricultural enterprises. It has been established that the main factors in agricultural production include land potential, which has now lost part of its productive land in many regions. Production of agricultural products on them occurs mainly with the use of intensive technologies, which is confirmed by the share of areas on which mineral fertilizers are introduced. The share of land on which mineral fertilizers are used is many times larger than the area in which organic fertilizers were introduced, which confirms the intensive path of agricultural production. One of the areas of increasing the efficiency of the use of land potential and activities in general is the gradual transition to ecological agriculture, which provides for a revision of the fertilizer and plant protection system. The use of these systems on an environmental basis will allow agricultural enterprises to reduce production costs and improve the quality of products and the environment.

It is noted that it is possible to strengthen the efficiency of using land potential taking into account the factors of placement and specialization, which include: the location of farms in relation to markets, storage of agricultural products, the proper level of market infrastructure; features and stability of connections at different levels in relation to agricultural products; the size of agricultural enterprises. The highlighted role of personnel in modern transformation processes is associated with the use of digital technologies. The directions of application of digital technologies are considered, namely: automation of processes and control of equipment; data analytics and visualization; communication between business process participants.

Agricultural business digital transformations ensure the introduction of innovations in technological processes. At the same time, it is obvious that the decision to choose and implement technology in agricultural production should be preceded by an analysis for compliance of the chosen technology with the strategic goals of an agricultural enterprise, determination of its commercial feasibility, as well as the readiness of infrastructure, production capital, etc. Readiness in this context provides for a minimum set of basic conditions necessary for the implementation of digital technologies.

The regressive speed of technological renewal in the industry becomes a deterrent to the strategic development of the enterprise, increasing the gap between the level of its accumulation and the possibility of refraction into capitalized assets. As new challenges and challenges that take shape for the future will be trivial digital operations, while businesses compete, create value and find partners will radically change.

Thus, in order to substantiate effective management decisions, it is necessary to sufficiently study the technological changes taking place and the peculiarities of the formation of new technological paradigms that use new opportunities for the development of production and socio-economic systems. At the same time, create and use the financial and resource potential of the enterprise, taking into account the internal and external risks that arise in the current economic situation in the country.

Ключові слова: аграрне підприємство, ефективність, земельні ресурси, персонал, цифрові технології.

Key words: agricultural enterprise, efficiency, land resources, personnel, digital technologies.

ВСТУП

Реалії сучасного світу і виокремлення інноваційних орієнтирів провідних країн світу свідчать про необхідність трансформації. У період нестабільних умов функціонування, зменшення посівних площ, ризики та можливі втрати виникають у всіх сферах господарської діяльності. Аграрним підприємствам країни доводиться функціонувати в умовах жорсткої конкуренції та динамічного ринкового середовища і тому з метою підвищення їх конкурентоспроможності необхідно акцентувати увагу не тільки на поточному рівні реалізації потенціалу ресурсів — землі як базового ресурсу виробництва, капіталу та праці, але й на розробці довгострокового стабільного зростання відповідно до парадигми сталого розвитку, яка дозволила б забезпечити збереження та відтворення економічного потенціалу аграрних підприємств як вирішального чинника продовольчої безпеки країни. Стратегія довгострокового ефективного функціонування аграрних підприємств має вирішувати проблему продовольства, однак незважаючи на деякі позитивні тенденції розвитку багатьох видів аг-

рарної продукції, все ще є чимало збиткових підприємств, рівень продуктивності праці в галузі знижується, у сільських територіях високий рівень безробіття, потребує вдосконалення системи землекористування.

В цьому контексті особливу актуальність викликають питання, які розкривають вплив факторів на ефективність функціонування аграрних підприємств, які сприяють розвитку аграрного сектору в цілому. Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку України зумовлюють спрямованість вітчизняної економічної думки на обґрунтування напрямів ефективності використання економічних ресурсів і як наслідок досягнення високих результативних показників та ефективності діяльності. Незважаючи на достатньо широке висвітлення цього питання в наукових працях І. Вініченка, В. Герасимчука, І. Житної, С. Кваші, І. Ковальчука, Д. Лук'яненка, В. Мартиненко, С. Покропівного, П. Саблука, А. Сидорової, С. Тульчинської, В. Юрчишна та інших, їх погляди суттєво різняться як щодо визначення категоріального апарату так і вагомості впливу факторів на ефективність діяльності аграрних підприємств.

Таблиця 1. Динаміка внесення мінеральних і органічних добрив в Україні

Показник	2018	2019	2020	2021	2022	2022 до 2018
Загальний обсяг внесених добрив, тис. т:						
- мінеральних	2346,3	2338,3	2779,7	2876,6	2079,4	88,6
- органічних	11648,9	11382,5	11414,0	11962,9	11043,5	94,8
Внесено добрив на 1 га с.-г. угідь, кг:						
- мінеральних	113,3	113,0	134,9	139,6	101,0	89,1
- органічних	562,7	549,9	554,1	580,7	536,1	95,3
Площі, оброблені добривами, млн га						
- мінеральними	16,1	16,4	16,4	16,8	12,7	78,9
- органічними	0,8	0,8	1,0	1,0	0,7	87,5

Джерело: [3].

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в висвітленні та обґрунтуванні факторів, які впливають на ефективність діяльності аграрних підприємств та сприяють її підвищенню.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Традиційним, при дослідженні аграрного сектору економіки є виділення його основних задач — забезпечення населення країни продовольством в необхідних обсягах та промисловість сировиною. Вирішити поставлені задачі можливо за умов ефективного використання ресурсів у сільському господарстві та підвищенні ефективності виробничої діяльності аграрних підприємств в цілому.

У сільському господарстві існують свої особливості, а оскільки аграрний сектор є одним із найважливіших та життєво необхідною галуззю безумовно їх потрібно враховувати [2]. Розглянемо основні фактори, що впливають на результати діяльності аграрних підприємств, забезпечуючи її високу ефективність.

Основним ресурсом для виробництва сільськогосподарської продукції є земля, яка не зношується, а може покращувати свої якісні параметри, якщо проводиться підтримка якісного складу землі, що досягається, в тому числі рівнем внесення органічних і мінеральних добрив виробниками сільськогосподарської продукції. Тенденції їх внесення свідчать про використання інтенсивних методів ведення сільськогосподарської діяльності (табл. 1).

Частка земель, на яких застосовуються мінеральні добрива в рази перевищує площі, в які були внесені органічні добрива, що підтверджує інтенсивний шлях виробництва сільськогосподарської продукції. Водночас ситуація, яка склалася на державному рівні щодо відсутності фізичної можливості здійснення виробництва у багатьох регіонах за рахунок втрати продуктивних земель провокує зниження валових

показників обсягів виробництва продукції. Даний процес посилюється і зниженням обсягів внесення мінеральних і органічних добрив в розрахунку на один гектар за останні п'ять років.

Одним з напрямків підвищення ефективності використання земельного потенціалу і діяльності в цілому є поступовий перехід до екологічного землеробства, яке передбачає перегляд системи внесення добрив і захисту рослин. Застосування цих системи на екологічних засадах дозволить аграрним підприємствам знизити витрати на виробництво і підвищити якість продукції та навколишнього середовища.

Водночас посилити ефективність використання земельного потенціалу можливо враховуючи такі фактори як розміщення та спеціалізація (як для галузі рослинництва так і тваринництва). До них відносять: місце розташування підприємства відносно ринків збуту, зберігання сільськогосподарської продукції, належний рівень ринкової інфраструктури (транспортне сполучення тощо); особливості та стабільність зв'язків на різних рівнях (регіональному, державному) щодо продукції сільськогосподарства; розміри аграрних підприємств тощо [4].

На ефективність діяльності аграрних підприємств вагомий вплив здійснює його персонал. Прогресивність розвитку підприємства базується на інноваційних перетвореннях, основу яких в сучасних умовах складає людський капітал і можливості його реалізації. Для обґрунтування нової філософії прийняття управлінських рішень в аграрних підприємствах, розробці нових стратегій, програм і інструментів технологічного, інноваційного і економічного розвитку необхідно перш за все проаналізувати і оцінити зміни, що відбуваються. Головний тренд процесів трансформації, в яких перебувають підприємства усіх галузей, в тому числі і

аграрні, пов'язаний з використанням цифрових технологій. Слід враховувати, що нехтування їх впровадження стало причиною втрати своєї позиції на ринку багатьма фірмами, які тривалий час служили еталоном якості та надійності, оскільки вони не витримали нових умов конкуренції.

Не поодинокі випадки, коли основна роль цифрових технологій зводиться до використання аналітики та складніших алгоритмів виконання процесів. Однак впровадження технологічних інновацій надає можливість вести аграрний бізнес по-новому, "цифровізація дає змогу краще розуміти внутрішні процеси компаній та запити споживачів і на основі цього формувати ефективні стратегічні ініціативи" [8]. Так, визначають цифровізацію як соціально-економічну трансформацію, ініційовану масовим впровадженням та засвоєнням цифрових технологій, тобто технологій створення, обробки, обміну та передачі інформації [7].

Враховуючи, що технологічні зміни відбуваються на різних рівнях, явище цифровізації пов'язане з використанням даних у цифровій формі та цифрових технологій щодо удосконалення функцій управління тощо. Застосовують цифрові технології у таких напрямках як: автоматизація процесів та управління обладнанням; аналітика та візуалізація даних; комунікації між учасниками бізнес-процесів. Безсумнівно, впливу цифровізації зазнають одночасно як внутрішні бізнес-процеси, і зовнішні зв'язки, що визначають конкурентний статус підприємства у галузі. До перших належать процеси управління та виробництва, до других — процеси взаємодії учасників ринку в рамках цифрової екосистеми. Всі вони можуть бути автоматизовані та оцифровані.

Цифрова трансформація впливає на три організаційні компоненти: зовнішню (середовище споживачів, клієнтів), внутрішню (бізнес-процеси, прийняття рішень та організаційна структура), організацію в цілому (сегменти та функції бізнесу) [6]. Важливим наслідком цифрової трансформації є безперервні цифрові комунікації аграрних підприємств з великою кількістю стейкхолдерів (споживачів, постачальників, партнерів, конкурентів тощо), а також утворення різноманітних економічних систем.

Аграрному бізнесу цифрові трансформації забезпечують впровадження інновацій в технологічні процеси. При цьому очевидно, що ухваленню рішення про вибір та впровадження технології у сільськогосподарське виробництво мають передувати аналіз на відповідність обра-

ної технології стратегічним цілям аграрного підприємства, визначення її комерційної доцільності, а також готовність інфраструктури, виробничого капіталу тощо. Готовність у цьому контексті передбачає забезпечення мінімального набору базових умов, необхідні для впровадження цифрових технологій.

Використання технологій безпосередньо пов'язане з набором критичних ризиків, основними з яких є ризики втрати ліквідності бізнесу та ризики, пов'язані з хмарним зберіганням конфіденційної інформації. Ступінь толерантності бізнесу до ризику з урахуванням індивідуальних особливостей та становища аграрного підприємства у галузі формують варіативність моделей цифрової трансформації. Сьогодні формуються інформаційні платформи, які ефективно поєднують споживачів, виробників, які забезпечують ефективну логістику і інтернет-середовище, реалізацію нових моделей комерціалізації результатів [1].

Зазначені процеси цифрової трансформації сприяють появі додаткових вимог щодо розвитку людського капіталу, зростання інвестування в даний ресурс, що можуть бути зумовлені порівняно низькими темпами модернізації аграрного сектору. Незначне зростання інвестицій в основний капітал в цій сфері за останні роки не дозволяє компенсувати втрати, які накопичені за попередні періоди. Регресивна швидкість технологічного оновлення в галузі стає стримуючим фактором стратегічного розвитку підприємства, збільшуючи розрив між рівнем його накопичення і можливістю втілення в капіталізовані активи. Оскільки нові завдання і виклики, які формуються на перспективу будуть тривіальними операціями з використанням цифрових технологій, тоді як підприємства конкурують, створюють цінність і знаходять партнерів, радикально зміниться. При цьому довгостроковий успіх фірм залежатиме від використання комп'ютерів наступного покоління для вирішення, здавалося б, нерозв'язних завдань [5]. Отже, удосконалення механізму управління економічними ресурсом, з одного боку, є стратегічною ціллю стійкого розвитку будь-якої економічної системи, з іншого — інструментом її результативного управління.

Безумовно, в процесі посилення конкуренції кожне аграрне підприємство намагається забезпечити найбільш сприятливі умови виробництва і реалізації продукції у порівнянні з іншими учасниками ринку. Насичення ринку, розвиток нових галузей, створення нових видів продукції (роботи, комп'ютери, штучні матер-

іали тощо) підвищили культуру споживання. Попит став значною мірою враховувати індивідуальні потреби. Підвищилися вимоги не лише до якості, а й до рівня обслуговування споживачів. Розширення послуг (інформаційних, логістичних тощо) при реалізації продукції створило умови "акумуляувати" потреби покупця в доходи сільського виробника шляхом найкращого задоволення індивідуальних потреб. У регіонах, де доходи населення невисокі, чутливість до ціни досить висока. Тому, для аграрного підприємства важливо на перспективу поєднати фактори, які забезпечать високу ефективність діяльності підприємства та конкурентні переваги на ринку.

ВИСНОВОК

Ефективність аграрних підприємств значно знижується в умовах невизначеності. Здійснення їх господарської діяльності виходячи зі стратегічних цілей і завдань, спрямованих на забезпечення населення продовольством охоплює дві великі групи рішень: перші, пов'язані з виробництвом товарної продукції, другі — з її реалізацією. Підвищення ефективності аграрних підприємств досягається шляхом зниження економічних витрат, що досягається за рахунок застосування інноваційних технологій, удосконаленням системи товароруку, визначенням найбільш ефективних заходів щодо виробництва сільськогосподарської продукції тощо.

Реалізація зазначених перспектив можлива за умов прийняття обґрунтованих ефективних управлінських рішень, які б враховували технологічні зміни, що відбуваються і особливості формування нових технологічних парадигм для розвитку виробничих і соціально-економічних систем. Водночас важливо використовувати ресурсний потенціал аграрного підприємства, враховуючи внутрішні та зовнішні ризики, які виникають в умовах поточного економічного стану в країні.

Література:

1. Башлай С., Яремко І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>
2. Вініченко І.І., Сітковська А.О., Горнюк Д.І. Особливості управління економічними результатами діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 4—8.
3. Державна служба статистики України. Режим доступу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Кадирус І.Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають.

Ефективна економіка. 2014. № 5: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_104

5. Accenture-Technology-Vision-2022 Full-Report. Режим доступу: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/a-com-custom-component/iconic/document/Accenture-Technology-Vision-2022-Full-Report.pdf>

6. Ismail M.H., Khater M., Zaki M. (2017) *Digital Business Transformation and Strategy: What Do We Know So Far?* University of Cambridge, 35 p.

7. Katz R. (2015) *The Transformative Economic Impact of Digital Technology*. The United Nations Commission on Science and Technology for Development. 18th Session. Item 3. pp. 2—11.

8. Westerman G. (2017) *Your Company Doesn't Need a Digital Strategy*. MIT Sloan Management Review, p. 25

References:

1. Bashlay, S. and Yaremko, I. (2023), "Digitization of the economy of Ukraine in the context of European integration processes", *Ekonomika ta suspil'stvo*, [Online], vol. 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>

2. Vinichenko, I.I. Sitkovs'ka, A.O. and Hornyuk, D.I. (2023), "Peculiarities of managing the economic results of agricultural enterprises", *Ahrosvit*, vol. 20, pp. 4—8.

3. State Statistics Service of Ukraine (2023), available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 22 December 2023).

4. Kadyrus, I.H. (2014), "Enterprise competitiveness and factors affecting it", *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 5, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_104 (Accessed 14 December 2023).

5. Accenture-Technology-Vision-2022 Full-Report (2023), available at: <https://www.accenture.com/content/dam/accenture/final/accenture-com/a-com-custom-component/iconic/document/Accenture-Technology-Vision-2022-Full-Report.pdf> (Accessed 28 December 2023).

6. Ismail, M.H., Khater, M. and Zaki, M. (2017), *Digital Business Transformation and Strategy: What Do We Know So Far?*, University of Cambridge, Cambridge, UK.

7. Katz, R. (2015), "The Transformative Economic Impact of Digital Technology", The United Nations Commission on Science and Technology for Development, 18th Session. Item 3, pp. 2—11.

8. Westerman, G. (2017), *Your Company Doesn't Need a Digital Strategy*, MIT Sloan Management Review, Cambridge, USA.

Стаття надійшла до редакції 04.01.2024 р.